

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ В КОНТЕКСТІ
РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

УДК 655.5+087.5

М. С. Компанович

Українська академія друкарства

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОБЛЕМАТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ
ФАНТАСТИКИ ДЛЯ ДІТЕЙ 50–80-х РР. ХХ СТ.**

Проаналізовано проблематику української наукової фантастики для дітей 50–80-х рр. ХХ ст. у контексті суперечливості періоду її творення. Досліджено неоднозначність у трактуванні наукової фантастик та її приналежності до виду літератури. Визначено основні вимоги до автора-популяризатора наукових знань для юного читача.

Пізнавальна література, науково-художня книга, наукова фантастика, проблематика науково-фантастичної книги, дитина-читач, автор-популяризатор наукових знань

Дослідження історичних аспектів видання української пізнавальної книги 50–80-х рр. ХХ ст., специфіки видавничого втілення, літературознавчих аспектів та особливостей дитячого літературного процесу є важливим компонентом крос-культурального розвитку суспільства.

Українська радянська література для дітей виокремлюється суперечливими особливостями. З одного боку, її формування відбувалося під впливом жорстких цензурних приписів, основним завданням яких було виховання ідеологічно-матеріалістського світогляду юних читачів, як наслідок – відсутність ознак індивідуалізму та гострого інакодумства. Проте, з другого боку, спостерігаємо високий фаховий рівень, піднесеність моральних і культурних цінностей.

Українську науково-фантастичну літературу 50–80-х рр. ХХ ст. досліджував у культурознавчому аспекті А. Т. Щедрін. У контексті літературознавчого підходу – Е. Брандіс, М. Лазарев, А. Шалимов, Г. Гор, Н. Майзель. На сучасному етапі вивченням пізнавальної літератури в історичному контексті займаються науковці Е. І. Огар та Ю. В. Стадницька.

У післяреволюційний період 1917 р. у Радянському Союзі спостерігався розквіт фантастики як літературного жанру. Проте він тривав недовго, уже у 1934 р. після Першого з'їзду українських письменників розпочалося його нівелювання. У 1979 р. відбувся семінар письменників-фантастів, на якому було погоджено використання цього жанру в літературі, фантастичні твори починають видаватись окремими збірниками. Та уже в 1984 р. усі обласні видавництва отримали циркуляр про заборону видання фантастики у провінціях,

спершу твори повинні були пройти рецензування Інституту філософії [2,3]. У культурознавчому аспекті фантастична література є феноменом розвитку суспільства. Творення її у вітчизняному соціокультурному просторі свідчить про складний і гнітючий суспільний устрій.

Дитячій науково-фантастичній книзі радянського періоду притаманні завуальованість просвітницької мети соціально-психологічними, етичними та філософськими проблемами. Одним з ключових елементів цього жанру є фантастичний, тобто припустимий винахід (досягнення), що згодом може стати винаходом науковим. Відкриття у фантастичному творі не повинно здійснюватися, він уже вторинний. Фантастична оболонка дозволяє створювати захопливі колізії та надати конфлікту гостроти. Фантастична книга стає віддзеркаленням часу, фокусуючись та акцентуючись на важливих аспектах тогочасної дійсності. Привабливий сюжет науково-художнього твору має на меті пробудити в дитини-читача зацікавлення технічною проблематикою та піднесеністю наукового поступу. Науково-фантастична книга, як погляд у майбутнє, є віддзеркаленням реальних наукових перспектив певних галузей знань і технічного прогресу в цілому [4, 6, 7].

У Великій Радянській Енциклопедії (1977 р.) жанр наукової фантастики трактується як вид художньої літератури, що зображає живим, заманливим способом перспективи наукового й технічного прогресу, проникнення людини в таємниці природи. Предметом зображення науково-фантастичної літератури є науковий винахід, відкриття ще не втілені в дійсність, але вже допустимі попереднім розвитком науки і техніки. Наукова фантастика близька до утопічної і наукової літератури. Від соціальних утопій вона відрізняється тим, що зображає боротьбу за перевтілення природи, а не за зміну суспільних відносин [1, т. 27, с. 264]. Згідно зі «Словником літературних термінів» за редакцією В. Л. Лесина, О. С. Пулинця (1971 р.), наукова фантастика включає твори літератури і мистецтва, в яких окреслюється вплив буржуазного розвитку суспільних процесів, науки і техніки на майбутню долю людства. Автори науково-фантастичних творів прагнуть задовольнити інтереси читачів до віддалених перспектив життя людей на землі, ролі в майбутньому «мислячих машин», контактів землян з неземними світами й цивілізаціями. Справжній науковій фантастиці чуже захоплення авантюрними сюжетами, чисто зовнішніми пригодами без глибинного проникнення в суть проблеми і внутрішній світ людини. Інтерес до наукової фантастики радянських читачів був незмінно великим [5, 269 с.]. Тож, можемо дійти висновку, що ці визначення радянського періоду є неоднозначними та суперечливими і не дають вичерпного трактування даного жанру в дитячій пізнавальній літературі. Власне, тому що соціальна утопія різниться від наукової фантастики, оскільки вона зображає боротьбу за зміну суспільних стосунків, а не за перевтілення природи. Поступ на шляху до ресурсності природних умов можливий лише зі зміною суспільного устрою, через що відмежування цих аспектів недоцільне. Слід зазначити, що в радянський період для української дитячої літератури ключовою була важливість

соціальних моментів, оскільки покликанням книги вважалося «просування» комуністичних ідей, завуальованих у сюжет та образи героїв. Натомість, заборонялися книги, які поєднували науку з релігійними поглядами, міркуваннями про Божу могутність, видання, котрі своїм змістом ініціювали та розпалювали садистичні й антисоціальні почуття (пересуд, націоналізм, релігійність).

Дитяча книга за своєю важливістю та соціальною значущістю виконувала низку комунікативно-виховних функцій, особливих для тогочасного суспільства. Зокрема, формування матеріально-діалектичного світогляду, тенденції до навіювання упереджувального світосприйняття, ідеалістичного трактування світу, негативізму в аспекті класової ворожнечі. Виховний компонент мав глибокий підтекст пролетарського інтернаціоналізму, викривання шовінізму та національної ворожнечі.

У центрі проблематики науково-фантастичної літератури виступала не наука з її досягненнями, відкриттями, а людина, озброєна науковими знаннями. Мотив соціального будівництва – активне долання труднощів, забезпечення політехнічного виховання дітей, прищеплення їм духу колективізму, філософії та романтики спільної праці.

Популяризований матеріал описаний у науково-фантастичних книгах, не був задалегідь підготовленим розвитком науки й техніки. Домінантною була думка, гіпотеза, покладена в основу науково-фантастичного твору як раціонально можлива та несуперечлива законам діалектичного матеріалізму. Висунута гіпотеза мала тісну взаємодію з сюжетом книги. Раціональна достовірність і психологічне мотивування пізнавальної компоненти, наукове передбачення не є винятковими ознаками науково-фантастичної книги. Специфічним об'єктом зображення в науковій фантастиці цього періоду виступає науково-технічний винахід. Характерні якісна взаємодія фантазії та науки, тяжіння жанру до науки, яка пропонує в дійсності нові можливості. Проте часто спостерігається тенденція до ігнорування соціальних передумов, а подекуди і його творця – винахідника. Обмеження наукової фантастики лише технологічною та інженерною тематикою сприяє збідненню її суті та звуженню сфери впливу на юного читача. Значущою є тема формування особистості, поліпшення її біологічної природи, фізичних і моральних якостей. Притаманний пригодницький характер розвитку подій. Сюжету властивий компонент відображення розвитку цих подій. Індивідуалізований образ героя-провідника близький читачеві, який уболював за соціальний прогрес. Гуманізм й оптимістична спрямованість, наявність революційної романтики були основними аспектами популяризації будь-яких знань, не виключаючи фантастичного компонента. Присутність марксистсько-ленінської філософії була запорукою ідеалістичного фундаменту книги для юного читача.

У радянському літературознавстві і видавничій справі неодноразово дискусивним шляхом відбувалися спроби детермінувати й окреслити наукову фантастику як жанр та науково-фантастичну книгу як носій соціально-економічних, культуральних та особистісних цінностей. Тому що наукова фантас-

тика демонструє не попередній день науки і технічного поступу, а через свою призму моделює для юного читача майбутнє людства, яке цю науку створює. Найяскравішою лінією науково-фантастичного твору є наближення до ідеалізованого суспільного устрою та міжособистісної взаємодії, якою вона повинна стати під впливом певних політичних передумов.

Будь-який вид літератури, особливо дитячої, умовно можна розділити на компоненти: фактичний, власне пізнавальний і художній – домисел автора. Фантастика, як жанр дитячої пізнавальної книги, є унікальним за інтерпретацією фактичного матеріалу через своєрідність авторського бачення. Домислений, фантастичний компонент історично сягає корінням традицій фольклору та казковості, що дуже тонко відчують діти, основним продуктивним заняттям яких є гра, що переходить в уявну реальність, через котру мислять діти.

Наповнення та мета визначаються пізнавальною функцією дитячої наукової фантастики, тому фантастична компонента, що вміщує наукову інформацію, мусить бути незаплутаною і лаконічною, корелювати з інтелектуальним рівнем, мислинневими функціями та уявою дитини-читача.

У радянський період в українській дитячій літературі жанр наукової фантастики здебільшого представлений повістю, оповіданням і нарисом. Як приклад, можна навести такі видання: Бердник О. «За чарівною картою», «Привид іде по землі»; Книжалов Р. В., Белов А. М. «Падіння Теночтітлана»; Голуб'єв Г. «Вогонь-охоронець» (1965 р.); Ігнатов І. «Знак Зодіака» (1965 р.); Поліщук О. «Помилка Олексія Алексеєва» (1965); Фрадкін Б. «Полонені вогняної безодні» (1965 р.); «Бобровська О. «Повість про нещасливих марсіан» (1966 р.); Казанцев О. «Марсові онуки» (1967 р.); Митрук А. «Велика місія цивілізаторів» (1967 р.); Стась А. «Зелена пастка» (1985 р.); Річ В. і Черненко М. «Мушкетери» (1967 р.); Дашків М. «Загибель Уранії» (1968 р.); Дніпров А. П. «Пурпурна мумія» (1965 р.); Бедзик Ю. Д. «Великий день інків» (1970 р.); Росоховатський І. «Зворотний зв'язок» (1983 р.); Стась А. О. «Зелена пастка» (1985 р.).

Вимогами до автора-популяризатора наукових знань були компетентність у тій галузі наукових знань, яку він описує, уміння синтезувати та інтерпретувати для дитини-читача об'єктивні наукові знання з суб'єктивним художнім баченням.

Таким чином, дитяча науково-фантастична книга, творена в радянський період, була складною та глибинною за своєю проблематикою, суперечливою за ідейним наповненням, несучи дитині-читачеві цінності тогочасного суспільного устрою.

1. Большая Советская Энциклопедия: в 30 т. / гол. ред. А. М. Прохоров. – 3-е изд. – М.: «Сов. Энцикл.», 1977. – Т. 27. – Ульяновск – Франкфорт, 1977. – 264 с. 2. Брандис Е. О научной фантастике наших дней / Брандис Е. // О литературе для детей. – Л., 1965. – Вып. 10. – С. 112–130. 3. Гор Г. Мир без потолка (О проблеме мастерства в фантастике) / Гор Г. // О литературе для детей. – Л., 1965. – Вып. 10. – С. 166–174. 4. Лазарев М. Ответственность фантаста / Лазарев М. // О литературе для детей. – Л., 1965. – Вып. 10. – С. 193–203. 5. Лесин В. М., Пулинець О. С. Словник літературних термінів / В. М. Лесин, О. С. Пулинець – К.: Радян., шк., 1971. – 269 с.

6. Майзель И. Трудно быть человеком / Майзель И. // О литературе для детей. – Л., 1965. – Вып. 10. – С. 175–183. 7. Шалимов А. Жанр или метод? // Шалимов А. / О литературе для детей. – Л., 1965. – Вып. 10. – С. 184–192.

ОСОБЕННОСТИ ПРОБЛЕМАТИКИ УКРАИНСКОЙ НАУЧНОЙ ФАНТАСТИКИ ДЛЯ ДЕТЕЙ 50–80-х гг. XX СТ.

Проанализировано проблематику украинской научной фантастики для детей 50–80-х гг. в контексте противоречивости периода ее создания. Исследованы неоднозначность в трактовке научной фантастики, ее принадлежности к виду литературы. Определены основные требования к автору-популяризатору научных знаний для юного читателя.

FEATURES ISSUES UKRAINIAN SCIENCE FICTION CHILDREN 50–80 YEARS OF THE TWENTIETH CENTURY

Analyzed the problems Ukrainian science fiction for children 50 to 80 years of the twentieth century in the context of conflicting time it happens. Studied ambiguity in the interpretation of science fiction and its prynaednosti to the type of literature. The basic requirements for the author, popularizer of scientific knowledge for the young reader.

Стаття надійшла 15.08.2014

УДК 342.25

Г. З. Гіряк

Українська академія друкарства

ЕЛЕКТРОННЕ ДОКУМЕНТУВАННЯ В ПРОЦЕСІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Розглянуто стан, нормативне забезпечення та окремі проблеми документального забезпечення діяльності органів державного управління і самоврядування в Україні. Сформульовано окремі пропозиції щодо вдосконалення змісту документів шляхом більш активного впровадження електронного документообігу.

Україна, міське самоврядування, електронний документообіг, інновації, шляхи впровадження

Стан системи документальних послуг в Україні порівняно з рівнем розвитку відповідних систем у розвинених країнах світу поки що є незадовільним. Державний комітет інформатизації України, аналізуючи обсяги й рівень надання органами державної влади і місцевого самоврядування електронних інформаційних та адміністративних послуг населенню і суб'єктам господарювання з використанням електронних засобів і глобальної мережі Інтернет [1], визначив кілька першочергових завдань, зокрема: подальшого вдосконалення